

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKILLANTIRISH

Matvapayeva Robiya Maqsid qizi

Namangan davlat pedagogika inistituti pedagogika

Nazariyasi va tarixi yo'nalishi 1-kurs magistranti.

robiamatvapayeva@gmail.com

+998970507698

Annatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning pedagogik ahamiyati, kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni rivojlantirish omillari hamda zamonaviy ta'lim jarayonida kitobxonlikni oshirish usullari yoritilgan. Shuningdek, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, nutq boyligi va ma'naviy kamolotida badiiy adabiyotning o'рни tahlil qilingan. Boshlang'ich ta'lim davrida kitobxonlik ko'nikmalarini shakllantirish orqali barkamol avlodni tarbiyalash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: Kitobxonlik madaniyati, boshlang'ich ta'lim, o'quvchi, badiiy adabiyot, mutolaa, pedagogik yondashuv, ma'naviy tarbiya, o'qish ko'nikmasi, ta'lim jarayoni, mustaqil fikrlash.

ФОРМИРОВАНИЕ БИБЛИОТЕЧНОЙ КУЛЬТУРЫ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация: В данной статье рассматривается педагогическая важность формирования культуры чтения у учащихся начальной школы, факторы развития интереса к чтению и методы повышения уровня чтения в современном образовательном процессе. Также анализируется роль художественной литературы в развитии самостоятельного мышления, богатства речи и духовной зрелости учащихся. Особое внимание уделяется вопросам воспитания всесторонне развитого поколения посредством формирования навыков чтения в начальной школе

Ключевые слова: Культура чтения, начальное образование, ученик, художественная литература, чтение, педагогический подход, духовно

FORMATION OF LIBRARY CULTURE IN PRIMARY STUDENTS

Annotation: This article discusses the pedagogical importance of forming a reading culture in primary school students, factors for developing interest in reading, and methods for increasing reading in the modern educational process. It also analyzes the role of fiction in the independent thinking, speech richness, and spiritual maturity of students. Special attention is paid to the issues of educating a well-rounded generation through the formation of reading skills during primary education.

Keywords: Reading culture, primary education, student, fiction, reading, pedagogical approach, spiritual education, reading skills, educational process, independent thinking.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — yosh avlodni ma'naviy yetuk, mustaqil fikrlaydigan va keng dunyoqarashga ega insonlar qilib tarbiyalashdan iboratdir. Bu jarayonda kitobxonlik madaniyati alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki kitob inson tafakkurini boyituvchi, nutqini rivojlantiruvchi hamda uning ma'naviy dunyosini shakllantiruvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish kelajakdagi ta'lim samaradorligini belgilovchi muhim omil sanaladi. Boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim davr hisoblanadi. Shu davrda bolalarda o'qishga bo'lgan qiziqish, mustaqil fikrlash, bilim olishga intilish kabi sifatlar rivojlanadi. Kitob esa ushbu jarayonning eng samarali vositasi bo'lib xizmat qiladi. O'quvchilar kitob orqali atrof-muhitni anglaydi, yaxshilik va yomonlikni farqlashni o'rganadi hamda o'z dunyoqarashini kengaytiradi. Shuning uchun boshlang'ich sinflardan oq bolalarda kitob mutolaasiga mehr uyg'otish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Hozirgi axborot texnologiyalari rivojlangan davrda bolalarning ko'p vaqtini telefon, kompyuter va internet tarmoqlarida o'tkazayotgani kitobxonlikka bo'lgan qiziqishning pasayishiga olib kelmoqda. Bu esa yosh avlodning ma'naviy tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli o'quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish, ularni mutolaaga jalb etish va kitobga muhabbat uyg'otish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatining mohiyati, uni shakllantirishning pedagogik asoslari hamda o'quvchilarda kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni rivojlantirish usullari haqida fikr yuritiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish ta'lim-tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan boshlang'ich ta'lim davrida bolaning dunyoqarashi, fikrlashi, nutqi va ma'naviy qarashlari shakllanib boradi. Kitob esa ushbu jarayonning eng samarali vositalaridan biri sanaladi. Kitobxonlik madaniyati deganda insonning kitobga bo'lgan qiziqishi, mutolaa qilish odati, o'qilgan asarni tushunishi hamda undan

tegishli xulosa chiqara olish qobiliyati tushuniladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun kitob nafaqat bilim manbai, balki tarbiya vositasi hamdir. O'quvchilar ertak, hikoya, she'r va rivoyatlar orqali yaxshilik va yomonlikni anglay boshlaydilar. Badiiy asarlar bolalarda mehr-oqibat, do'stlik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik kabi insoniy fazilatlarni shakllantirishga yordam beradi. Shu sababli bolalarni yoshligidan kitobga oshno qilish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Kitobxonlik madaniyati bolaning fikrlash doirasini kengaytiradi. Muntazam kitob o'qigan o'quvchining so'z boyligi ortadi, nutqi ravonlashadi va mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida ifodali o'qish, matn mazmunini tushunish va qayta hikoya qilish kabi ko'nikmalar keyingi ta'lim jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Kitob o'qishga odatlangan bola darslarni ham yaxshi o'zlashtiradi, chunki unda diqqatni jamlash va eslab qolish qobiliyati kuchli bo'ladi. Bugungi kunda axborot texnologiyalarining rivojlanishi bolalarning bo'sh vaqtini turli elektron vositalar bilan o'tkazishiga sabab bo'lmoqda. Natijada ayrim o'quvchilarda kitob mutolaasiga qiziqish pasayib bormoqda. Shu bois boshlang'ich sinf o'qituvchilari va ota-onalar bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga alohida e'tibor qaratishlari zarur. O'quvchilarga yoshiga mos, qiziqarli va tarbiyaviy ahamiyatga ega kitoblarni tavsiya qilish orqali ularning mutolaaga bo'lgan qiziqishini oshirish mumkin. Boshlang'ich sinflarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish faqat dars jarayoni bilan cheklanib qolmasligi kerak. Sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari, kutubxonaga sayohatlar, kitobxonlik tanlovlari va badiiy kechalar ham bu borada muhim ahamiyatga ega. Bunday tadbirlar o'quvchilarning kitobga bo'lgan mehrini yanada kuchaytiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish murakkab va uzluksiz pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilganda samarali natija beradi. Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda avvalo o'qituvchining pedagogik mahorati, darsni tashkil etish usullari hamda ta'lim muhitining ahamiyati katta hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari ko'proq qiziqarli voqealar, rang-barang rasmlar va sodda mazmundagi asarlarga qiziqadilar. Shu sababli o'qituvchi o'quvchilarning yoshiga mos, tarbiyaviy ahamiyatga ega

bo'lgan badiiy adabiyotlarni tanlay olishi kerak. Ayniqsa, ertaklar, hikoyalar, she'rlar va bolalar uchun mo'ljallangan qiziqarli asarlar o'quvchilarda kitobga nisbatan mehr uyg'otadi. O'quvchi kitobni qiziqish bilan o'qisa, unda mutolaa qilishga bo'lgan ehtiyoj asta-sekin shakllanadi. Kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda interfaol metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ifodali o'qish, rollarga bo'lib o'qish, savol-javob, bahs-munozara, hikoya mazmunini qayta so'zlash kabi metodlar o'quvchilarning matnni tushunish qobiliyatini rivojlantiradi. Bunday usullar orqali o'quvchilar faqat matnni o'qibgina qolmay, uning mazmunini tahlil qilishni ham o'rganadilar. Bu esa ularda mustaqil fikrlash va erkin mulohaza yuritish ko'nikmalarini shakllantiradi. Pedagogik jihatdan yana bir muhim omil — bu o'qituvchining shaxsiy namunasidir. Kitobsevar o'qituvchi o'quvchilarda ham kitobga qiziqish uyg'ota oladi. Agar o'qituvchi dars jarayonida turli badiiy asarlardan namunalar keltirib borsa, kitoblarning foydasi haqida suhbatlar tashkil etsa, o'quvchilarning mutolaaga bo'lgan qiziqishi ortadi. Shu bilan birga, o'qituvchining o'quvchilar bilan samimiy muloqoti ham muhim o'rin tutadi. Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda sinfdan tashqari mashg'ulotlar ham katta ahamiyatga ega. Kutubxonaga ekskursiyalar uyushtirish, "Eng faol kitobxon", "Yosh kitobxon" kabi tanlovlarni tashkil etish, kitoblar ko'rgazmasini o'tkazish o'quvchilarda kitobga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Ayniqsa, bolalarni kitob haqida erkin fikr bildirishga undash ularning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi. Oila va maktab hamkorligi kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning muhim pedagogik asoslaridan biridir. Ota-onalarning farzandlari bilan birga kitob o'qishi, ularga ertak va hikoyalar aytib berishi bolalarda mutolaa odatini shakllantiradi. Oilada kitobxonlik muhiti mavjud bo'lsa, bola ham kitobga qiziqib ulg'ayadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitob o'qishga qiziqishni shakllantirish va uni rivojlantirish ta'lim-tarbiya jarayonining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki kitob mutolaasi bolaning tafakkuri, nutqi, dunyoqarashi va ma'naviy kamolotining rivojlanishiga xizmat qiladi. O'quvchilarda kitobga qiziqishni oshirish uchun pedagogik jihatdan samarali usullardan foydalanish zarur. Avvalo, o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos va qiziqarli kitoblarni tanlash muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf o'quvchilari ko'proq ertaklar, sarguzasht

hikoyalar, she'rlar hamda rangli rasmlar bilan bezatilgan kitoblarga qiziqadilar. Shu sababli o'qituvchi va ota-onalar bolalarga sodda tilda yozilgan, mazmunan tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan asarlarni tavsiya etishlari lozim. Bola kitobni zavq bilan o'qisa, unda mutolaaga bo'lgan qiziqish yanada ortadi. Ifodali o'qish usuli ham kitobxonlikka qiziqishni oshirishda samarali hisoblanadi. O'qituvchining matnni hishayajon bilan ifodali tarzda o'qib berishi o'quvchilarning diqqatini jalb qiladi va ularni asar mazmuniga qiziqtiradi. Ayniqsa, rollarga bo'lib o'qish, ertak qahramonlarini sahnalashtirish kabi mashg'ulotlar bolalarning faolligini oshiradi hamda kitob mutolaasiga bo'lgan mehrini kuchaytiradi. O'quvchilarni rag'batlantirish ham muhim usullardan biridir. "Eng faol kitobxon", "Haftaning kitobxon o'quvchisi" kabi tanlovlarni tashkil etish bolalarda kitob o'qishga bo'lgan intilishni kuchaytiradi. Rag'batlantirish orqali o'quvchilar o'z ustida ishlashga va ko'proq kitob mutolaa qilishga harakat qiladilar. Bu esa ularning bilim va dunyoqarashining kengayishiga xizmat qiladi. Sinf dan tashqari o'qish mashg'ulotlari ham kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Kutubxonaga ekskursiyalar uyushtirish, yangi kitoblar ko'rgazmasini tashkil etish, badiiy kechalar o'tkazish o'quvchilarda kitobga nisbatan qiziqishni oshiradi. Ayniqsa, bolalarga mustaqil ravishda kitob tanlash imkoniyatini yaratish ularning erkin fikrlashini rivojlantiradi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanish ham samarali natija beradi. Rasmlar asosida hikoya tuzish, kitob qahramonlari haqida suhbat o'tkazish, savol-javob va kichik bahs-munozaralar tashkil etish o'quvchilarning asarni chuqurroq tushunishiga yordam beradi. Shu bilan birga, audio ertaklar va elektron kitoblardan foydalanish ham bolalarda mutolaaga qiziqishni kuchaytirishi mumkin. Oila muhiti ham bolaning kitobga bo'lgan munosabatida muhim o'rin tutadi. Agar ota-onalar farzandlari bilan birgalikda kitob o'qisalar, ularga ertak va hikoyalar aytib bersalar, bolalarda kitobga nisbatan iliq munosabat shakllanadi. Oilada kitobxonlik an'anasining mavjudligi bolaning mutolaa qilish odatini mustahkamlaydi.

XULOSA

Boshlang'Ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish yosh avlodning ma'naviy, axloqiy va intellektual rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Kitob

mutolaasi orqali o'quvchilarning dunyoqarashi kengayadi, nutqi ravonlashadi, fikrlash qobiliyati va mustaqil mushohada yuritish ko'nikmalari rivojlanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida shakllangan kitobxonlik odati bolaning keyingi ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Maqolada ta'kidlanganidek, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda o'qituvchi, ota-ona va maktab hamkorligi muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda qiziqarli va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan adabiyotlarni tavsiya etish, interfaol metodlardan foydalanish hamda turli kitobxonlik tadbirlarini tashkil etish bolalarda mutolaaga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Zamonaviy axborot texnologiyalari rivojlangan bugungi davrda bolalarni kitobga jalb etish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Shu sababli an'anaviy kitobxonlik bilan bir qatorda elektron resurslardan ham samarali foydalanish maqsadga muvofiqdir. Eng muhimi, bolalarda kitobga muhabbat uyg'otish orqali ularni bilimli, tafakkuri keng va ma'naviy barkamol insonlar etib tarbiyalash mumkin. Demak, boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish nafaqat ta'lim sifati, balki jamiyatning ma'naviy taraqqiyoti uchun ham muhim omillardan biri hisoblanadi. Shu bois ushbu masalaga doimo alohida e'tibor qaratish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hasanboyev J., To'raqulov X., Haydarov M. Pedagogika fanidan izohli lug'at. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2009. – 95–101-b.
2. Jumayev M. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 143–150-b.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 112–118-b.
4. Mahmudov K. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: Turon-Iqbol, 2018. – 120–128-b.
5. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 54–60-b.
6. Nurmatova D. Kitobxonlik madaniyati va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: Akademnashr, 2021. – 33–41-b.
7. Safarova R. Boshlang'ich ta'limda o'qish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2017. – 76–84-b.
8. To'xtaboyev X. Bolalar adabiyoti va mutolaa madaniyati. – Toshkent: Yoshlar nashriyoti, 2020. – 64–72-b.
9. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2004. – 87–93-b.
10. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020. – 12–18-moddalar.